

Juni 2023

ASSER HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Asser
Historische
Vereniging

**Het einde van de Dorpen in Assen-Oost
De Tipkamp tussen Vaart en Witterstraat
Bonje om een bruggetje**

Een opvallend verhaal over een schouwburg, **De Tipkamp tussen Vaart**

De Tipkamp was het spits toelopende stuk grond dat na het graven van de Drentsche Hoofdvaart ontstond tussen Vaart ZZ en Witterstraat. Hier begon in de negentiende eeuw Roelof van Erkelens de eerste Asser schouwburg. Hier exploiteerde Albert Sutherland Royaards zijn Boom- en Bloemkwekerij Amboina. Hier realiseerde Taeke Boonstra aan de Gasfabriekstraat een woningbouwcomplex voor onderofficieren.

tekst: Bertus Boivin, Jan Legendijk en Anthony Ruijtenbeek

Roelof van Erkelens kwam in 1829 op het idee om in Assen een schouwburg te beginnen. Op 30 september van dat jaar kocht hij een stuk grond genaamd het Tipkampje tussen Vaart ZZ en Witterstraat voor het bedrag van 300 gulden van jhr. mr. Hendrik Jan Leopold van der Wyck. Het perceel liep bijna door tot de huidige Gasfabriekstraat. Het bezit van Van der Wyck strekte zich langs de Vaart uit tot ongeveer de huidige Europaweg-West, dus inclusief het huidige kazerneterrein.

Schouwburg van Van Erkelens

Roelof van Erkelens opende zijn schouwburg op 14 september 1830 met een voorstelling voor deze speciale gelegenheid geschreven door de Amsterdamse toneelspeler Cornelis Roobol.¹ De Griekse god Apollo sprak het Asser publiek in de zaal toe met de woorden: "Ik neem deez' tempel in mijn hoede, gewijd aan 't schoone, 't ware en 't goede, gewijd aan Hollands poezij."

Het jaar daarop wist Van Erkelens 13.500 gulden te lenen en breidde hij zijn schouwburg uit met een 'Heeren Logement'. De Drentsche Courant gaf op 22 maart 1831 een uitgebreide omschrijving van het complex. Het logement was voorzien van 'diverse logeerkamers en spatieuze [ruime] vertrekken', de zaal was 'fraai georneerd en meer dan tachtig voeten lang en breed naar advenant [verhouding]' en het logement had een stalling voor maar liefst zeventig paarden.

Het complex van Van Erkelens (koffiehuis, zaal, logement en woonhuis) omvatte de huidige huisnummers Vaart ZZ 91 t/m 97. Volgens de kadastrale gegevens is er

nooit sprake geweest van afbraak, zodat de historie van het complex nog steeds teruggaat naar 1830-1831. Er is overigens weinig fantasie nodig om in Vaart ZZ 97 de oude schouwburgzaal te herkennen. (Dit is het pand dat Assenaren kennen als het Protestants Militair Tehuis.)

In de loop van de jaren werd duidelijk dat er in de onderneming van Van Erkelens veel te weinig werd verdiend. Hij moest leningen afsluiten om aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen. Er werden steeds minder voorstellingen geprogrammeerd. Om in de beeldspraak van de schouwburg te blijven: op 25 november 1851 viel het doek voor Roelof van Erkelens, toen notaris Van Lier zijn bezittingen in diens eigen zaal veilde.

De woning die Van Erkelens precies op het tipje van Vaart en Witterstraat had gebouwd om te verhuren, werd eigendom van Gerrit Vos en later van zijn erfgenamen. In 1871 werd kantonrechter Bernard Oosting eigenaar van het hoekpand.

Hendrik van der Wyck

Nieuwe eigenaar van de rest van het schouwburg-complex werd een oude bekende, namelijk jhr. mr. Hendrik Jan Leopold van der Wyck. Wie was deze jonkheer?² Hij werd in 1792 geboren in Laar in Duitsland, vlak over de grens bij Coevorden. Hendrik was de oudste zoon van Derk van der Wyck en Martina Theodora Agatha barones von Inn- und Kniphausen.

Martina's vader was eigenaar van de havezate De Klencke bij Oosterhesselen waar Martina en haar man gingen wonen. Derk van der Wyck hoorde tot de voormannen van de patriottenbeweging in Drenthe en moest uitwijken naar Duitsland. Het verklaart de geboorteplaats van zoon Hendrik. Toen de Fransen in

een bloemkwekerij en onderofficierswoningen en Witterstraat

Op deze foto van Johannes Gerardus Kramer of diens zoon Piet Kramer staat links van het Militair Tehuis de woning Vaart ZZ 95 die Gerrit Daams bij de veiling in 1894 kocht. Deze woning is in de jaren vijftig goeddeels vervangen door een appartementencomplex. (Drents Archief, collectie Drents Museum)

1795 de Bataafse Republiek in het zadel hielpen, konden de Van der Wycks terugkeren naar Oosterhesselen.

Hendrik van der Wyck was van 1819 tot 1832 burgemeester van de gemeente Oosterhesselen en werd daarna in Assen benoemd tot procureur bij het Provinciaal Gerechtshof van Drenthe. Waarschijnlijk was zijn optreden als procureur geen dagwerk, dus had hij voldoende tijd om zich bezig te houden met het kopen en exploiteren van grond.

Zijn grond maakte hem tot een rijk man. In de 'Lijst der ingezetenen in de provincie Drenthe die in 's Rijks directe belastingen het hoogst zijn aangeslagen' stond dat hij in 1853 een bedrag van 682 gulden aan grondlasten moest betalen. Het bedrag betekende dat Van der Wyck op dat moment de op één na rijkste man in Drenthe was.

Solied Heerenhuis te koop

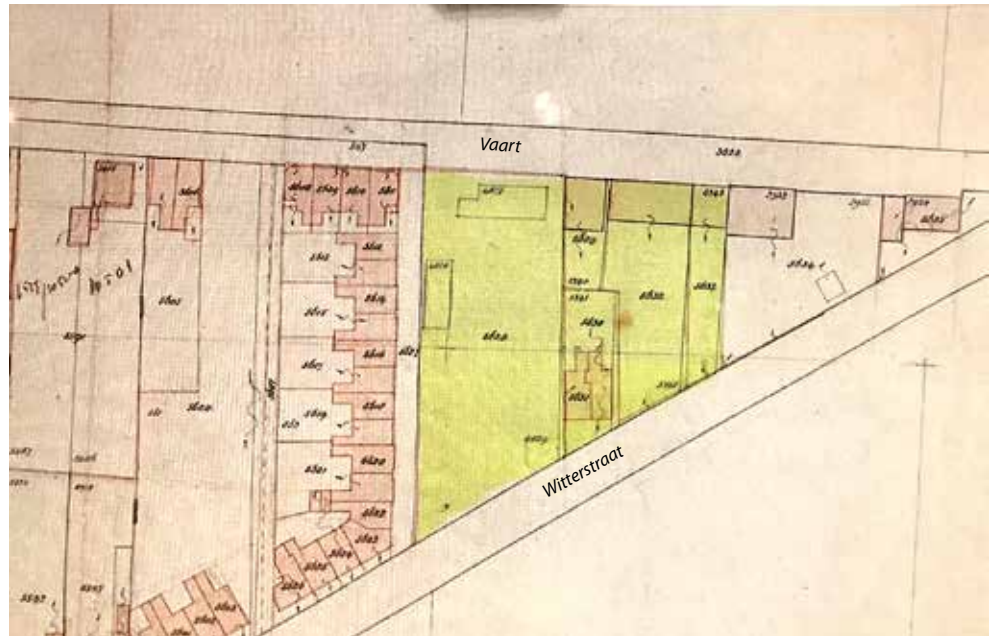
In 1860 overleed Hendrik van der Wyck. Hij was zijn hele leven vrijgezel gebleven. Zijn nichtje Martina Theodora Agatha van der Wyck erfde de Tipkamp met het Erkelens-complex. In 1867 trouwde Martina met de jurist Evert Godfried Colson Aberson.

In juni 1876 besloten Martina van der Wyck en Evert Colson Aberson hun Asser bezit te verkopen. Ze vertrokken naar Leeuwarden waar Colson als raadsheer bij het gerechtshof was benoemd. Waarschijnlijk heeft het echtpaar zelf ook korte tijd in het deel van het pand gewoond waar de voormalige schouwburgzaal was. In de verkoopadvertentie in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 7 juni 1876 werden ze genoemd als de bewoners van een 'solied heerenhuis' met zeven kamers 'waaronder eene zeer groote met openslaande glasseuren en balcon'.³

Een maand later deelde een tweede advertentie mee dat het huis nog steeds te koop stond en kondigde het echtpaar ook aan het huis ernaast (tegenwoordig Vaart ZZ 91-93) te willen verkopen dat ze verhuurden aan jhr. Ridder van Rappard en zijn gezin.

Uiteindelijk werd Vaart ZZ 91-93 in 1877 verkocht aan Willem Rudolf Alingh die naar Assen kwam om er vicepresident van de Arrondissementsrechtbank te worden. Het 'schouwburghuis' werd eigendom van Georgina Royaards-Hoogeveen, die op 7 mei 1877 in Assen kwam wonen.

In geel ingekleurd op deze kadastrale kaart van rond 1900 zijn de eigendommen van Georgina Royaards en Albert Sutherland Royaards. Het linker gedeelte was de kwekerij van Albert Sutherland, de twee rechte hoeken waren de kassen. Het rechter gedeelte werd geveild na het overlijden van Georgina Royaards. Aan de kant van de Vaart rechts Vaart ZZ 95 (Gerrit Daams), midden Vaart ZZ 97 (Militair Tehuis in de voormalige schouwburgzaal) en links Vaart ZZ 99 (Jacobus de Vries). Aan de Witterstraat bouwde Geert Stel op het Royaards-perceel de dubbele woning Witterstraat 4/6. (collectie Jan Lagendijk)

Boom- en Bloemkwekerij Amboina

Georgina Anna Royaards-Hoogeveen was sinds een paar jaar weduwe van Gijsbert Royaards. Het paar was in 1859 getrouwd in Batavia, niet lang nadat Gijsberts vrouw Wilhelmina Sutherland was overleden.⁴ Voor de Asser geschiedenis is Albert Sutherland Royaards van belang. Hij was de zoon van Wilhelmina die na de dood van zijn moeder haar achternaam in zijn naam kreeg. Albert Sutherland Royaards kwam in 1877 samen met zijn stiefmoeder Georgina Rooyaards naar Assen. Albert was op de moment 22 jaar oud, Georgina 65 jaar.

Wim Daniëls schreef over Sutherland Royaards het boek *Het wonderbaarlijke verhaal van een stille avonturier*, waarover het vorige Asser Historisch Tijdschrift het verhaal van de 'dove Asser bloemist' publiceerde. Wim Daniëls beschreef in zijn boek onder andere hoe de dove Sutherland Royaards zich ontwikkelde tot een rolmodel van de Nederlandse doven. Snel na hun komst in Assen opende Albert in de tuin van de voormalige schouwburg zijn Boom- en Bloemkwekerij Amboina. De naam van het bedrijf ontleende hij aan zijn geboorte-eiland Ambon. Hij wist de kwekerij snel tot een succes te maken en opende niet lang daarna bloemenzaken aan de Marktstraat en in Groningen aan de Oosterstraat. Met grote regelmaat adverteerde Albert Sutherland Royaards in de Provinciale Drentsche en Asser Courant dat je bij Amboina 'afgesneden bloemen, bouquets, kransen en bloemenmandjes' kon kopen en tevens

'bloeiende en niet-bloeiende kamerplanten'. Ook kon je bij hem terecht voor adviezen bij de aanleg van tuinen en buitens 'indien verlangd met de noodige wenken om zelf den tuin te kunnen aanleggen'.

Keuze voor Assen

Een vraag die zich onmiddellijk opdringt, is waarom Georgina Royaards en haar stiefzoon in 1877 voor Assen hebben gekozen. Een duidelijke band met Assen hadden de twee vrijwel zeker niet. Was het wellicht de verkoopadvertentie van het echtpaar Colson Aberson die hun speciale aandacht getrokken heeft? De verkopers benadrukten in hun advertentie dat achter het huis een 'geheel afgesloten en van vele

Provinciale Drentsche en Asser Courant, 8 februari 1878.

VRUCHTBOOMEN voorziene **grooten TUIN**' hoorde. De kapitale en vette letters zijn van de opstellers van de advertentie.⁵

Meteen al in 1877 deed Georgina Royaards pogingen om de kwekerij uit te breiden door de naastgelegen gemeentelijke opslagplaats te willen kopen. Dat was het terrein waar later de Gasfabriekstraat werd aangelegd. De gemeente bleek echter niet bereid tot verkoop, met name omdat de stedelijke schutterij het terrein als oefenplek gebruikte. In dezelfde tijd verkocht de provincie haar opslagplaats wel, die naast die van de gemeente lag. Koper hier was Ede Borgman die een eindje verderop aan de Vaart woonde.

Einde Amboina

In totaal zo'n veertien jaar exploiteerde Albert Sutherland Royaards met veel succes Amboina op de Tipkamp. In 1883 kocht hij het westelijke deel van het perceel met de kwekerij van zijn stiefmoeder. Voor het feit dat Albert in 1891 met Amboina stopte en met zijn gezin naar Amsterdam verhuisde, ontbreekt een eenduidige verklaring. Hij was inmiddels (nog maar) 36 jaar oud en was kennelijk aan een nieuwe uitdaging toe, gelet op zijn door Wim Daniëls opgetekende levensverhaal. Na zijn vertrek uit Assen komen we hem tegen als 'wereldfietser' met fietstochten naar Rusland en het Midden-Oosten.

Georgina bleef in de voormalige schouwburg wonen. Amboina werd in eerste instantie verhuurd aan M.P. Libbenga. Op 6 september 1893 werd het westelijke

deel van het perceel, dat al tien jaar eigendom van Albert Sutherland Royaards was, bij palmslag verkocht.⁶ Nieuwe eigenaar werd Johanna Maria van Gorcum, een ongetrouwde dame uit de drukkersfamilie Van Gorcum die het onroerend goed verwierf om er een bouwproject te realiseren.

In 1894 overleed Georgina Royaards-Hoogeveen op 82-jarige leeftijd en erfde Albert het oostelijke deel van het perceel. Volgens de verkoopadvertentie bestond dat uit twee woonhuizen (Vaart ZZ 95-97) met een tuin tot de Witterstaat ('voor huisplaatsen geschikt'). Bij de veiling kwam het perceel in handen van vier verschillende eigenaren.⁷

- Directeur Gerrit Daams van de Gemeentelijke Gasfabriek kocht de oostelijke woning (Vaart ZZ 95) en ging er met zijn gezin wonen.
- Hendrik Scheffers werd eigenaar van de woning in de voormalige schouwburg (Vaart ZZ 97).
- Andries Wolthekker kocht het naast de schouwburgzaal gelegen stuk grond aan de Vaart. Kort daarna bouwde Jacobus de Vries daar het huidige pand Vaart ZZ 99.
- Geert Stel werd eigenaar van een stuk tuin langs de Witterstraat waar hij een dubbele woning (Witterstraat 4/6) liet bouwen.

Komst garnizoen

In hetzelfde jaar 1894 betrokken in Assen vier compagnieën van het Eerste Regiment Infanterie de nieuwe Wilhelminakazerne. In de jaren daarna volgden de Emma- en Hendrikkazerne en werd Assen een van de belangrijkste Nederlandse garnizoensplaatsen.

*Militair Tehuis aan het begin van de twintigste eeuw.
(Drents Archief, collectie gemeente Assen)*

De komst van het garnizoen had belangrijke gevolgen voor de stad. Je ziet ze zelfs terug bij de verkopen van Albert Sutherland Royaards in 1893 en 1894. Mevrouw Van Gorcum bleek de kwekerij Amboina te hebben gekocht om er woningen voor onderofficieren te bouwen en ook Geert Stel bouwde zijn woningen om ze aan militairen te verhuren. Hendrik Scheffers bleek de voormalige schouwburg voor de Nederlandsche Militaire Bond te hebben gekocht die het complex verbouwde tot het Militair Tehuis, dat hetzelfde jaar nog op 9 november 1894 werd geopend.

Stadsbouwmeester Taeke Boonstra

Om de rest van het verhaal van de Tipkamp te kunnen vertellen is het belangrijk eerst in te zoomen op Taeke Boonstra, die in 1887 werd benoemd tot stadsbouwmeester van de gemeente Assen.⁸ Omdat zijn inkomen als gemeenteambtenaar relatief bescheiden was, mocht hij naast zijn werk voor de gemeente ook actief zijn als architect en projectontwikkelaar voor eigen rekening en risico. Zo trad Boonstra in 1893 op als gemachtigde voor Johanna van Gorcum toen ze de grond van Amboina kocht. In mei 1895 kreeg hij zelf toestemming om de gemeentelijke opslagplaats voor 1753 gulden te kopen; het stuk grond dat Georgina Royaards destijds tevergeefs had proberen te verwerven.

Taeke Boonstra verplichtte zich richting gemeente om vóór 1 november van dat jaar negentien woningen voor gehuwde onderofficieren te bouwen. Er zouden vier woningen aan de Witterweg komen, vier aan de Vaart ('waarvan de hoekpanden geschikt waren voor winkel-affaire') en elf woningen aan de nieuwe straat tussen de Vaart en de Witterstraat, die later de Gasfabriekstraat zou heten. Daarnaast had Boonstra plannen om aan de andere kant van de Gasfabriekstraat nog eens zestien woningen op het Amboina-terrein te bouwen.

Provinciale Drentsche en Asser Courant, 6 november 1894.

De eerste negentien woningen kwamen er volgens plan. In de hoekhuizen aan de Vaart zitten de gevelstenen met de teksten ANNO en 1895. Inmiddels was het complex al geen eigendom meer van Boonstra. Nog voor er met de bouw werd begonnen, verkocht hij het project aan een consortium bestaande uit Johanna van Gorcum, haar neef Willem Philippus Candel en Albert ten Oever.

N.V. Bouwvereniging Assen

De regimentsstaf bleek Assen onder druk te zetten om voor ruim vijftig goede huurwoningen te zorgen waar onderofficieren met hun gezin konden wonen. Het ministerie was bereid om 108 gulden per jaar per woning aan huur te betalen.

Tijdens een bijeenkomst in Café Drenthina op 18 juni 1895 op initiatief van raadslid Gerrit Jacob de Waard bleek dat de regimentsstaf in Leeuwarden zelfs dreigde om de verhuisplannen te dwarsbomen als er te weinig huizen beschikbaar zouden zijn.⁹ De Waard rekende de aanwezigen voor dat Boonstra negentien woningen ging bouwen, Geert Stel twee en dat hij zelf plannen had voor vier woningen aan de Witterstraat. Dus zouden er nog minstens 25 woningen bij moeten komen ... Burgemeester Jolles haakte erop in met: "Laten wij nu niet de schouders ophalen en niets doen, maar laten wij alles wat wij kunnen in het werk stellen om de komst van den staf mogelijk te maken."

Staannde de vergadering werd besloten een vennootschap in het leven te roepen die voor de extra woningen zou moeten zorgen. Een maand later had de Naamlooze Vennootschap 'Asser Bouwvereniging' al voldoende kapitaal om een bouwterrein aan de Witterstraat te kopen en haar eerste tien woningen aan te besteden, tegelijk met de vier woningen die De Waard zelf liet bouwen. Het jaar daarop waren de drie blokjes van de Bouwvereniging (Witterstraat 64 t/m 82) en het blokje van De Waard (Witterstraat 26 t/m 32) klaar. Omdat een deel van de betrokken onderofficieren van het garnizoen zelf gemakkelijk een woning elders in de stad vond, bleken er al snel minder huurwoningen nodig dan eerst gedacht. De tien extra woningen die de Bouwvereniging nog wilde bouwen, gingen dan ook niet door. Hetzelfde gold voor de zestien woningen die Boonstra aan de oostkant van de Gasfabriekstraat wilde bouwen.

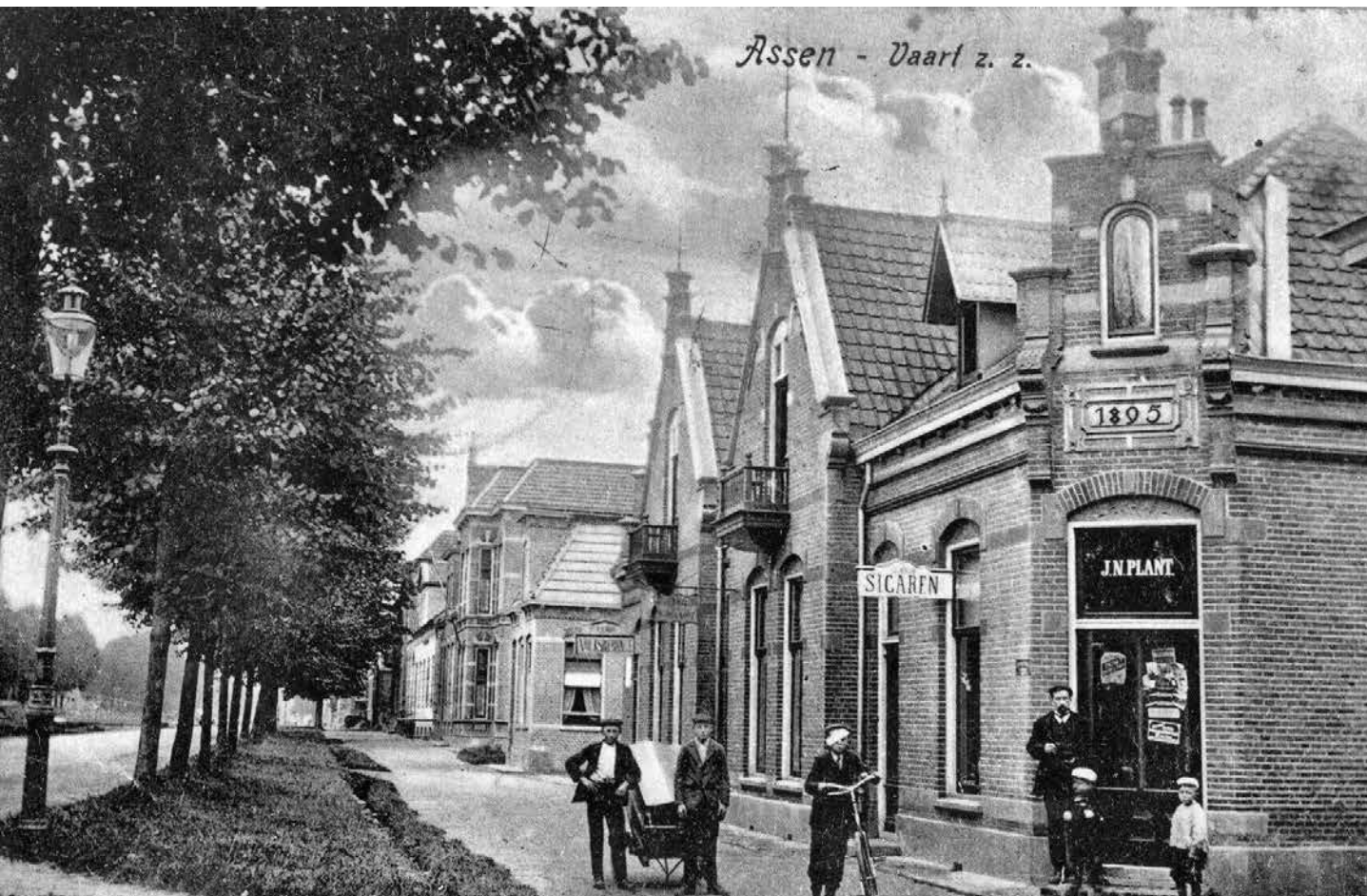
Het verhaal van de Tipkamp is hiermee aan zijn eind gekomen. In minder dan een eeuw tijd is dit deel van Assen volgebouwd. Nagenoeg alle woningen die hier toen zijn gebouwd, staan nog steeds in dit stukje Assen om zuinig op te zijn.

Het aan de voorkant gaaf bewaard gebleven Gasfabriekstraat-complex van architect Taeke Boonstra is sinds 2008 een gemeentelijk monument. (foto: Reint Hofkamp)

Noten

- 1 A. Aalders, 'Roelof van Erkelens en de eerste Asser Schouwburg (1830-1851)' in *Asser Historisch Tijdschrift* 1993/2.
- 2 Jan Lagendijk, *Werkdocument Van der Wyck/Von Inn- und Kniphausen* voor Stichting Noorderbegraafplaats Assen.
- 3 Advertenties Provinciale Drentsche en Asser Courant 07.06.1876 en 12.07.1876.
- 4 Wim Daniëls, *Het wonderbaarlijke verhaal van een stille avonturier*, Alfabet Uitgevers, Amsterdam, 2022.
- 5 PDAC 07.06.1876.
- 6 PDAC 28.08.1893.
- 7 PDAC 04.06.1894.
- 8 Biografie Taeke Boonstra in: *Cees van Dijk, Duizend-en-één-Drenten (1800-1900)*, Klencke Pers, Emmen, 2004.
- 9 PDAC 26.06.1895.

De twee hoekpanden aan de Vaartzijde van het Gasfabriekstraat-complex werden als winkels verhuurd, zoals de sigarenwinkel van J.N. Plant op de voorgrond. (Drents Archief, collectie ge-meente Assen)